

Hit med lyden og leg med sproget

- Sprogstimulerende indsats i Viborg Kommune

Hit med lyden og leg med sproget - sprogstimulerende indsats i Viborg Kommune

Evalueringsrapport bestilt af:
Gitte Skyum Kjøge, Sproghuset i Viborg Kommune

Gennemført og forfattet af:
Lene Storgaard Brok, Nationalt Videncenter for Læsning

Udgivelsesår: 2016

Opsætning: Christian Martin Eschen Friis
Korrektur: Jacob Spangenberg
Fotos: Lene Storgaard Brok

Tekst og fotos må kun eftertrykkes med skriftlig tilladelse
fra Nationalt Videncenter for læsning

Evalueringens hovedanbefalinger

Sprogkonsulenter i Sproghuset i Viborg har udviklet et omfattende lyd- og sprogstimulerende materiale samlet i lærebogssystemet Hit med lyden.

Materialerne er udviklet over 10 år og indbefatter ud over bøger, sange og aktiviteter et stort sortiment af spil og pædagogiske værktøjer, der kan lånes i Legeteket i Viborg.

Det lydstimulerende arbejde med børn i Viborg Kommune finder sted i forskellige pædagogiske sammenhænge hos både dagplejere og pædagoger i dagtilbud. Her lærer børnene bogstavernes navne, forme og lyde at kende gennem Hit med lydens "fem alfabeter": bogstav, bogstavform, bogstavlyd, håndfonem og dyr. I Sproghuset i Viborg tilbydes børn med udtalevanskeligheder og dysfasi særlig lydtræning med Hit med lyden

Evalueringen af Hit med lyden er bestilt af Sproghuset i Viborg Kommune v. leder Gitte Skyum Kjøge og gennemført af Nationalt Videncenter for Læsning v. centerleder Lene Storgaard Brok. Evalueringen er afsluttet maj 2016.

Med udgangspunkt i den samlede analyse af materialet anbefales det, at man i en videre udvikling arbejder ad følgende spor:

Fokus på sprog som kommunikation

Hit med lyden kan med fordel udvikles, så det i højere grad tager udgangspunkt i det enkelte barn og lader barnet opleve, at sprog har funktion, og at man gennem sprog kan kommunikere med andre mennesker. Derfor kan materialet udvides, således at børneskrivning, litteraturoplevelser og en stærkere legebaseret tilgang understøttes.

Fokus på fortælling

Hit med lyden har fokus på lyde og bogstaver, og ordforrådsudviklingen sker gennem lydlig opmærksomhed. Dette kunne med fordel formidles via en samlet fortælling, der sætter sprogets indhold i fokus. Materialets dyr bor i lydhuset og på både vokaltæppet og alfabetæppet, men hvad oplever de dér?

Tværfprofessionelt samarbejde om sprogudvikling

Et tværfprofessionelt samarbejde om sprogstimulering kan styrkes ved at dagplejere, pædagoger, børnehaveklasselærere, lærere og læsevejledere går sammen om et projekt, der kan skabe en god progression i børns sproglige udvikling. Sådanne samarbejder fungerer bedst, hvis man indgår i et fælles projekt, hvor alle skal "flytte sig lidt", og hvor udvikling og læring er tæt knyttet til hverdagens professionelle praksis med sprog.

Viborg Kommune som "sprog-kommune"

Viborg Kommune ville med et sådan tværfprofessionelt projekt gå foran med et eksempel på en helhedsorienteret indsats fra dagpleje, dagtilbud og skole om sproglig udvikling. Det vil være en indsats, som mange efterspørger, men som få praktiserer.

Sprog i brug i dagpleje og sproggrupper

Indhold

Evalueringens hovedanbefalinger	3
Evalueringsrapport: Hit med lyden	5
Hit med lyden – en beskrivelse af det samlede materiale	5
Hit med lyden	7
Hit med tæppet	9
Kom godt i gang med dialogisk læsning og læsekufferter	10
Pædagogisk praksis i arbejdet med Hit med lyden	11
Scenarie 1: I legestue med vokaldyr, dagplejere og små børn	11
Scenarie 2: Tilsynsførende til dagplejere fortæller	12
Scenarie 3: Leg med lyde og bogstaver i dagtilbud	13
Scenarie 4: Specialgrupper i Sproghuset i Viborg	13
Fagprofessionel evaluering – et internt møde	14
Kritisk analyse af den pædagogiske indsats på sprogområdet i dagtilbud i Viborg	15
Fund og opmærksomhedspunkter	15
Fraværspunkter	17
Diskussion og anbefalinger	19
A. Forslag til faglig udvikling af materialet Hit med lyden	19
B. Forslag til organisatoriske tiltag mellem tværprofessionelle grupper	20

Evalueringsrapport: Hit med lyden

Sproghuset i Viborg Kommune har iværksat et sprog-pædagogisk projekt for børn i alderen 0–6 år. Pædagoger og konsulenter motiverer børn til at lege med lyde og bogstaver i Sproghusets egne lokaliteter og i en række daginstitutioner i kommunen, og i den forbindelse har sprogkonsulenterne udviklet materialet Hit med lyden/Hit med sproget.

Det samlede Hit med lyden-materiale og den pædagogiske tilgang kan beskrives som fonologisk og auditivt orienteret. Konsulentgruppen har i en lang årrække gjort sig erfaringer med lyd- og sprogudvikling for de 0–6-årige og har med denne rapport taget initiativ til at få indsatsen evalueret af en ekstern part. Nationalt Videncenter for Læsning står for evalueringen.

Rapporten er opbygget således:

1. Beskrivelse af materialet: Hit med lyden/Hit med sproget
2. Beskrivelse af den pædagogiske tilgang og praksis, der har udviklet sig i arbejdet med Hit med lyden
3. Kritisk analyse af den pædagogiske indsats på sprogområdet i dagtilbud i Viborg
4. Diskussion af materialets kvaliteter og aktiviteter-nes bidrag til sproglig udvikling samt forslag til et fortsat arbejde med sprog i dagtilbud, herunder fokus på overgang fra dagtilbud til skole

Hit med lyden – en beskrivelse af det samlede materiale

Gitte Skyum Kjøge er leder af Sproghuset i Viborg og står bag materialeudvikling til tidlig sproglig indsats i Viborg Kommune.

Hun fortæller, hvordan det hele startede i 2006 med udgivelsen Hit med lyden, Special Pædagogisk Forlag, og hvordan konsulentgruppen løbende har udviklet nye og forskellige materialer til programmet. Processen kan beskrives som knopskydninger, hvor der hvert år er føjet nye tekster, aktiviteter og artefakter til. Således består det samlede program i dag af en række bøger og lydudgivelser samt materialer til pædagogiske aktiviteter og til praktiske organiseringer af pædagogers leg med sprog.

Bøger og lydudgivelser:

- Gitte Skyum Kjøge og Birgitte Flarup: Hit med lyden, 2006
- Birgitte Flarup, Gitte Skyum Kjøge og Bodil Hesselund: Hit med Palle, 2010
- Gitte Skyum Kjøge: Dialogisk læsning, 2013
- Hit med musikken, 2016

- Gitte Skyum Kjøge og Laila Jeppesen: Hit med udtalen, 2016
- Rimbog, 2016
- Hit med sproget, 2016 (aktivitetsmappe, der kan lånes på Legeteket og udleveres til de børnhaver, som deltager i projektet)

Aktivitets-materialer til det pædagogiske sprogarbejde med børnene:

- CD-rom med tegninger af dyrene, 2006
- Dækkeservietter med alfabet og dyretegning/vokalservietter og alfabetservietter
- Alfabet-tæppe med vejledning
- Vokaltæppe med vejledning
- Alfabetkort
- Sproghus
- Vendespil
- Kufferter til dialogisk læsning: bøger, genstande til lege, ordkort med fokusord, vejledninger, lege med ord og lyde, forældrebrev
- App, 2014
- Malebog

Materialerne er udviklet i løbet af 10 år. Nogle materialer er udgivet af Special Pædagogisk Forlag og kan købes dér, mens andre materialer er selvfremstillede i Sproghuset og Legeteket i Viborg.

Sproghuset i Viborg bor på Vævervej 10 og er et sted, hvor børn med særlige tale- og sprogsvækheder kan få undervisning og støtte i mindre sproggrupper. I Sproghuset bor også et Legetek, hvor man kan låne bøger og ting til børn, der har brug for særlig støtte og sprogstimulering. Legeteket har en samling af udviklingsstimulerende materialer, fx legetøj, sprogaktiviteter og motoriske og sanssemæssige ma-

aterialer. Her udlånes kufferter til dialogisk læsning og kulturkanonmaterialer til børn, der netop er flyttet til Danmark og skal lære om Cirkeline, Kaj og Andrea og andre figurer fra moderne dansk børnekultur. Her kan man låne materialer, der lærer børn om tal og form, om bogstaver og lyd, og som på forskellig vis stimulerer børn til at lege sig ind i sproget.

Legeteket låner materialer ud til forældre, fagpersoner og institutioner i Viborg Kommune. Det kan sammenlignes med et velassorteret bibliotek med legetøj og stimulus-genstande på hylderne, ligesom der står bøger og spil, og personalet giver gode råd til brugerne.

Materialer til udlån i Sproghuset

I Sproghuset foregår der mange forskellige aktiviteter, som alle er knyttet op omkring materialet Hit med lyden. Vi har i denne evalueringsrapport valgt at beskrive tre af materialerne grundigere som eksempler på den måde, materialet præsenterer sig på.

Derfor går vi i dybden med følgende udgivelser:

1. Hit med lyden
2. Hit med tæppet
3. Kom godt i gang med dialogisk læsning.

Hit med lyden

Hit med Lyden er et lærebogsmateriale henvendt til børn i førskolealderen med henblik på, at de skal tilegne sig viden om sprogets bogstaver og lyde. I materialet beskrives det, at hensigten er at få pædagogerne til at åbne børnenes øjne og ører for sprogets lydside, dvs. at sproget ikke blot består af en indholdsside, fx i form af et ordforråd, men også af sproglyde. Børnene skal lære, at ord kan begynde med samme lyd, at ord kan rime på hinanden, og at nogle ord er korte og andre lange. Med indholdssiden har børnene allerede lært, at en ting kan tillægges diverse egenskaber, og ved at fokusere på lyde skal børnene få adgang til alfabetet og opdage, at der er bogstaver og lyde rundt omkring dem. De skal erhverve sig færdighed og viden, som støtter deres sproglige udvikling i dagtilbud, og som de senere kan bruge, når de skal i gang med en formaliseret læse- og skriveindlæring i skolen.

Ud over pædagoger i dagtilbud er målgruppen professionelle, der varetager sprogstimulerende arbejde i fonologigrupper, specialklasser og børnehaveklasser, og materialet kan samtidig anvendes af tale-høre-pædagoger.

Systemet bygger på:

- Bogstavernes sproglyde, og bogstavernes navne tilegnes gennem leg i børnenes eget individuelle tempo
- At der til hvert bogstav er knyttet et dyr og et håndfonem, dvs. en håndbevægelse, som understøtter bogstavets sproglyd
- At der leges med fem alfabeter, som består af bogstavnavn, bogstavlyd, håndtegn, dyr og grafem
- At der skabes en historie med dyrene for at præsentere nye bogstaver og disses sproglyde.

Det pointeres i materialet, at pædagogen skal være lydhør over for børnenes idéer og forme indholdet ud fra dialogen, legen og samværet med børnene. Pædagogen skal agere som igangsætter og inspirator, der med sin pædagogiske viden om leg og læring ikke skal lave skolens arbejde med bogstavsindlæring, men vække børnenes nysgerrighed og præsentere dem for bogstavernes lyde, udvide børnenes ordforråd og følge fortællingerne i materialet.

Selve læreprocessen med lydene starter med, at der laves et ordkort med børnenes navne skrevet med henholdsvis store og små bogstaver. Kortene kan bruges til at spille diverse former for vendespil. Derudover bruges kortene til at tale om og lege med navnenes længde, lyde og stavelser. Pædagogen skal inddrage ord, skriftlighed og ordkortene i hverdagen, når det har en naturlig funktion. Efterhånden som børnene får mere interesse for bogstaver og lyde, kan de få en række egne personlige ordkort. Børnene bliver også præsenteret for en grundhistorie i materialet – nemlig historien om Palle Post og dyrene.

Materialet antager, at udtalevanskelighederne vedrører børnenes indlæring af selve sproglydssystemet på det erkendelsesmæssige plan. Således har børnene brug for at tilegne sig viden om sprogets opbygning for derved selv at kunne rette op på udtalen. Med andre ord skal det enkelte barn ikke efterligne tale-høre-pædagogen, men selv arbejde sig frem til en ny erkendelse ved at afprøve forskellige strategier, hvorved der skabes rum for dialog mellem tale-høre-pædagogen og barnet om ordenes lyd og udtale.

Som tidligere nævnt findes historien med Palle Post og dyrene som en del af Hit med lyden. Pædagogen læser et brev op fra et af dyrene, hvorefter hun/han skaber dialog med børnene om lyd og udtale på baggrund af historien og børnenes refleksioner over denne. Desuden kan pædagogen lave diverse sprog/sanglege og aktiviteter, som er tilknyttet de forskellige historier.

Hit med Lyden består af fem forskellige veje til bogstav-, grafem- og fonemforståelse, her kaldet Fem Alfabeter. De består af:

- Bogstavalfabet (aA, bB, cC osv.)
- Sproglydsalfabet (den lyd bogstavet har, når det står først i et ord/forlyd)
- Dyrealfabet (til hvert bogstav knyttes et dyr, dvs. a/abe osv.)
- Håndtegnalfabet (til hvert bogstav knyttes et bestemt håndtegn)
- Form-alfabet (bogstavets form/grafem/udseende)

Bogstav-alfabetet består af fire kort for hvert bogstav; to kort med henholdsvis stort og lille bogstav, et kort med et dyr, som er knyttet til bogstavet, samt et kort med dette dyr og det lille bogstav, som dyret starter med. Disse kort er i A5 format og kan hænges op eller bruges på gulvet og ved bordet, når historien om dyrene fortæles. Børnene skal lytte til lyden og samtidig se bogstavet for sig.

Sproglyds-alfabetet handler om, hvordan en konsonant udtales afhængigt af, om den står som forlyd, indlyd eller udlyd i ordet. Det anbefales, at arbejdet med sproglydsalfabetet tager udgangspunkt i konsonanter sådan, som de lyder i forlyd. Da mange ord udtales anderledes, end de staves, skal der tages udgangspunkt i, hvordan ordene lyder, ikke hvordan de staves. På den måde bliver børnene lydligt opmærksomme. I materialet redegøres for det fonologiske fundament for de enkelte sproglydes kendetegn, og hvordan de dannes, herunder læbelyde, tandrandslyde/dentaler, bagtunge-lyde, halslyde og vokaler. Hertil gives en lang række forslag til aktiviteter til lege med bogstaver og sproglyde i form af vendespil, håndtegn m.fl.

Håndtegn-alfabetet består af 16 håndtegn, der hver især repræsenterer et bogstav. Pædagogen knytter en bevægelse til de enkelte sproglyde for derigennem at

lette lydernes frembringelse. Ved at bruge en håndbevægelse aktiveres også den visuelle sans i indlæringen. Som eksempel er håndtegnet for sproglyden p en flad hånd, der sættes op foran munden, hvorefter hånden føres væk fra munden for at illustrere, at der er pust på lyden p. Hvis et barn ikke har en korrekt udtale af visse ord, kan håndtegnene øge forståelsen mellem barn og voksen og på den måde bidrage til barnets succes med sprogudviklingen.

Dyre-alfabetet består af et dyr, hvis navn har tilknyttet et forlyd. Uglen Ulla har bogstavet U og lyden /u/. Med dyrene fortæles en fortløbende historie med dyrene som hovedpersoner. Som rekvisitter kan man anskaffe tøjdyr og bolig i form af to lydhus, hvori dyrene placeres alt efter, hvordan dyrenes forlyd udtales, f.eks. skal alle dyr, hvis begyndelsesbogstav laves ved at lukke med læberne, bo foran i huset, dvs. Palle Post, Basse Bjørn og Mille Mus.

Grafem-alfabetet er det skrevne alfabet. Det findes som udskårne bogstaver, som den enkelte institution kan anskaffe. Ved at lave aktiviteter, hvor børnene kan mærke bogstaverne, kan man arbejde med børnenes kinæstetiske sans, og børnene kan se og mærke bogstaverne.

Sprog er lyd og leg

Hit med tæppet

Hit med tæppet består af et tæppe og en vejledning. Tæppet er et 150 x 200 cm stort tæppe med 29 felter i A4 størrelse. Der findes også et vokaltæppe og et konsonanttæppe i mindre format. I hvert felt er der et billede af et dyr, som begynder med det aktuelle bogstav. Desuden er bogstavet trykt som stort og lille bogstav med røde vokaler og sorte konsonanter. Dyrene er de samme, som bliver brugt i Hit med lydernes dyrealfabet. Ideen med tæppet er at invitere til samling, leg og sprogarbejde på tæppet, som skal give færdigheder, der fremmer den sproglige opmærksomhed. Børnene kan knytte lyde og bogstaver til dyrene på tæppet og udvikle deres fonologiske bevidsthed.

Der er med tæppet lagt op til, at børnene skal udvikle deres ordforråd, idet de på tæppet skal placere forskellige genstande, som har samme forlyd som dyret på tæppet. Børnene får et større ordforråd og lærer bogstavernes navne og lyde at kende.

Vejledningen giver en række anvisninger til, hvordan pædagogen kan arbejde med børnenes produktive og receptive sprog og lydlige kompetencer ved henholdsvis at samtale om begreber, farver, tal og dyr og lave forskellige legeaktiviteter, der skal fremme børnenes lydlige forståelse af bogstaverne.

Tæpper med alfabet og dyr

Kom godt i gang med dialogisk læsning og læsekufferter

Hæftet "Kom godt i gang med dialogisk læsning" indeholder konkrete forslag til, hvordan dialogisk læsning og dertilhørende aktiviteter kan forberedes. Pædagogen får vejledning i, hvordan dialogisk læsning gennemføres, og det påpeges, at der inden for rammerne skal være plads til at følge børnenes spor og lytte til deres idéer.

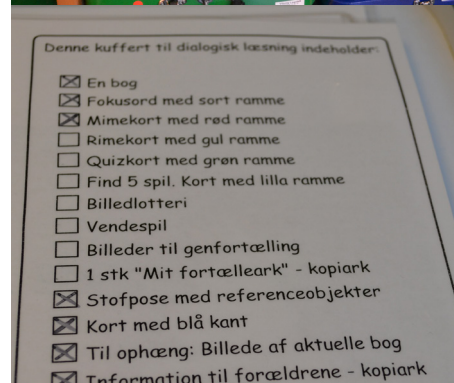
Som forberedelse skal pædagogen finde 6-12 fokusord i bogen, og det er disse ord, som hun/han sammen med børnene skal arbejde med. Det skal være ord fra forskellige ordklasser, idet det giver mulighed for at tale om antonymer, synonyme, homonymer o.l. med børnene. I dialogen med børnene kan pædagogen forklare fokusordene ved hjælp af billeder eller referenceobjekter (konkrete figurer), dramatisering (indlæring med hele kroppen) og fysiske aktiviteter (læring af forholdsord som op, ned, under osv. ved bevægelse).

I den dialogiske læsning inddrages dialog, lege, sange, rim, remser, bogstaver, krop, bevægelse og quiz.

Som støtte til den dialogiske læsning har konsulenterne i Legeteket fyldt kufferter med bøger og materialer, der understøtter ordforrådsudviklingen. Således kan man i en kuffert finde en bog om en frø, hvor der til fortællingen er knyttet forskellige genstande, som man kan pakke ud og røre ved. Kufferterne udlånes i færdige sæt. Pædagogerne kan låne dem, åbne dem og umiddelbart derefter gå i gang med dialogisk læsning.

Da sprogarbejdet er en fælles indsats for såvel pædagoger som forældre er det vigtigt, at sidstnævnte inddrages i et konstruktivt samarbejde for at motivere børnene til at læse med og forstå historierne.

Det fremhæves i materialet, at arbejdet med dialogisk læsning ikke blot påvirker barnets sproglige udvikling, men der sker også en litterær dannelse i den forstand, at barnet får en god læseoplevelse, og barnets nysgerrighed og læselyst styrkes.

Dialogisk læsning

Pædagogisk praksis i arbejdet med Hit med lyden

Det samlede Hit med lyden-materiale er omfangsrigt, og som tidligere nævnt er det et system, der gennem mange år er vokset ud af arbejdet med børnene i Sproghuset i Viborg. Det er udviklet lokalt og forankret lokalt. Noget kan købes, andet kan lånes i Viborg, hvilket betyder, at dele af materialet kun er tilgængeligt for fagprofessionelle og forældre i Viborg Kommune.

En ting er hvad materialet tilbyder, noget andet er den praksis, der udvikler sig, når materialerne kommer i brug med børnene. Vi ved, at når programmer, systemer og materialer bringes i spil i konkrete situationer, kan de tiltage sig andre udtryk og andre former, end de var tiltænkt. Derfor har vi til evalueringen føjet et mindre feltstudie af det pædagogiske arbejde med Hit med lyden i Viborg for at få indblik i, hvordan praksisser med materialet former sig.

Feltstudiet bygger på følgende data:

- A. Observationer i legestue med dagplejere og børn i Viborg
- B. Interview med tilsynsførende til dagplejere i Viborg Kommune

- C. Observationer af rytmik i Sproggruppen med fokus på lyde
- D. Observationer af lydbasisprogram i Sproggruppen i Sproghuset
- E. Observationer af pædagogers arbejde med Hit med lyden i et dagtilbud i Viborg Kommune
- F. Interview med fire sprogkonsulenter i Sproghuset i Viborg
- G. Møde mellem skole, dagtilbud og sproghusets konsulent.

Feltobservationer og interview fremstår som en datamosaik af forskellige måder at motivere børn til at interessere sig for bogstaver og lyde og beskrives bedst gennem en række scenarier fra praksis. Vi kan med scenarierne vise en række cases, som kan give indblik i de konkrete situationer, der udspiller sig, når børn og voksne sammen praktiserer Hit med lyden. Der er tale om etnografiske nedslag i Sproghusets måder at udføre det praktiske arbejde med Hit med lyden på.

Scenarie 1: I legestue med vokaldyr, dagplejere og små børn

Fire dagplejere sidder i en halvcirkel i en gymnastiksal sammen med hver deres børn. Der er i alt 16 små børn i alderen 9 måneder til 2½ år. I hjørnet sidder musikpædagogen med sin guitar, en kuffert med 9 forskellige vokaldyr og vokaltæppet liggende foran sig. Der går ikke to minutter, før et barn siger: Det er Ulla. Og pædagogen svarer: Jah – det er Ulla Ugle. Flere børn siger U – uhh – U lyde. Så siger et andet barn: Bodil. De voksne griner, for det er jo ikke et af vokaldyrene. Det er pædagogen – den voksne – der hedder det. Så nu er vi i gang. Pædagogen har sin guitar, og vokaldyrene er på vej ud af kufferten. Og straks siger et barn: Abe – Anton Abe. Pædagogen tager Anton Abe og lader figuren spørge: Er der nogen, der kan huske min lyd? Aaa, siger børnene. Bodil siger: Hånden på maven og Aaaaa. Og så kommer Isbjørnen Ib også op

af kufferten, og alle børnene siger liii... Og så kommer der rim og remser, og kroppen bliver koblet til, så der stemples og trampes og hoppes og løbes, og alle børnene deltager. Selv de helt små, som kravler rundt, er optagede af dyrene. De møder alle vokaldyrene: Anton Abe, Isbjørnen Ib, Ælle Ælling og også flere dyr.

Og så synges vokalsangene:

Anton Abe han kan li at syng
Synger på et A.
AAAAAAAAAAAA

Ælle Ælling hun kan li at syng
Ælle Ælling synger på et Æ
ÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆ

Dagplejebørn leger med lyde

Scenarie 2: Tilsynsførende til dagplejere fortæller

Den tilsynsførende for de 25 dagplejere fortæller:

“For tre år siden var alle dagplejere på et sprogkursus, og derfor giver det rigtig god mening, at vi har kunnet følge op på læreplanstemaet om sprog ved at fokusere på lyde og bogstaver.”

“Alle børnene i dagplejen har vokal-dyrene derhjemme i dagplejen, og der bliver sunget hver dag. De har plancher af de forskellige vokaler og dyr. Der bliver arbejdet med rytme og lyd hver dag, og der er ikke nogle af børnene med sprog, der ikke kan sige Anton Abe og Ælle Ælling. Og selv de små, der endnu ikke har sprog, har været med til sange og lege, så de kender dyrene og lydene.”

“Det som virkelig har sat skub i dagplejernes engagement i børns sproglige udvikling er, at konsulenterne fra Sproghuset i Viborg har gjort det klart for dagplejerne, hvor stor betydning tidlig sproglig indsats og fokus på lyd har for børns sproglige udvikling. Nu ved alle dagplejere, at det er dem, der kan gøre en forskel, og så skal man jo ikke holde sig tilbage:”

“Det har været en meget personlig og helt tæt på måde, man lærer at arbejde med sproget på. Fra den første dag har dagplejerne taget systemet til sig. Vores udfordring er nu, at vi selv skal forankre Hit med lyden i vores hverdag uden inspiration fra Sproghuset, og det

skal vi arbejde på. Det er vigtigt med fokus på sprog, og vi er jo også dem, der først spotter om børnene udvikler et sprog, eller om de får vanskeligt ved det. Vi har jo fokusgruppemøder, hvor vi mødes med tale-høre-pædagoger, psykologer og sundhedsplejersker, og her bringer vi noget op til fælles drøftelse, hvis der eksempelvis er en dreng på 2 år, der ikke er med i Hit med lyden, ikke synger med, ikke bruger lydene og ikke har rytme og ikke leger med, så bringer vi det frem, så vi kan få gjort en indsats. Vi overleverer jo børnene til børnehaven og fortæller, hvad vi har gjort af indsatser i dagplejen. Børn med sproglige vanskeligheder får koblet en tale-høre-pædagog på, som følger med dem i børnehaven.”

“Hit med lyden har været en god læremester for hos. Jo tidligere vi sætter ind med sprogstimulering, jo bedre, og hellere en gang for meget, end en gang for lidt. Dagplejere – det er jo sådan nogle, der snakker konstant. Ikke bare til, men også med børnene. Det synes jeg er rigtig godt.”

“Vi kan ikke udrette mirakler, men vores dagplejere kan uden problemer have sprogligt fokus på de fire børn, de har i pleje. Hvis jeg skulle ønske mig noget, så var det, at vi kunne fortsætte i samme spor. Lege med lyd, rytme, rim og remser med børnene. Syng med dem og få mulighed for at mødes og diskutere, hvordan et arbejde med sprog kan udvikle børnene.”

Scenarie 3: Leg med lyde og bogstaver i dagtilbud

I børnehuset lægger pædagogen Line Hit med lyden-tæppet på gulvet i stuen og samler en flok på 12 børn. Døren bliver lukket, og nu skal der leges med lyde og bogstaver. Børnene er 5-6 år, og de er forventningsfulde. De sidder omkring tæppet, og Line åbner brevet fra Palle Post. Hun læser op: I dag har jeg en overraskelse til jer, jeg har nemlig lavet nye navnekort. Desværre så har computeren drillet, så det kan godt være, at der er noget galt - men jeg håber, at I kan finde jeres eget navn.

Line lægger bunken med navnekort ud på tæppet og beder børnene om at finde deres eget navn, og der er virkelig gået kludder i deres navneskilte. Alle børnenes forbogstav er ændret. Således står der ikke Kristoffer på sedlen, men Eristoffer. Sedlerne med de forvirrende navneskilte ligger i en bunke på tæppet, og de 12 børn skal finde deres eget navn. Og så går turen tæppet rundt. Hvad hedder man nu, når man ikke hedder Kristoffer, men Eristoffer? Hvordan udtales navnet så? Og hvad hedder Sarah, når hun nu pludselig hedder Barah? Der blevet grinnet en del. Og talt om de mærkelige bogstaver, der pludselig er kommet ind i navnene.

Da børnene har fået styr på alle navne og navneskilte, beder Line dem om at tælle, hvor mange bogstaver der er i deres navn og stille sig op på en række, hvor den, der har færrest bogstaver, skal stå forrest og den, der har flest bogstaver i sit navn, skal stå bagerst. Og så får de selv lov til at finde ud af det. Det tager et lille minut, og så står børnene på en række, hvor det er afgørende, om man hedder Eik og har tre bogstaver i sit navn, Emilie og har 6 bogstaver i sit navn eller Kristoffer og har 10 bogstaver i sit navn.

Line laver en ny øvelse, hvor de skal stille sig på række, alt efter om de er højest eller lavest, og det volder større vanskeligheder, for alle vil gerne være højest. Det fører så også til en snak om forskellene på færrest bogstaver og mindst i højde.

Lyd og rytme

Scenarie 4: Specialgrupper i Sproghuset i Viborg

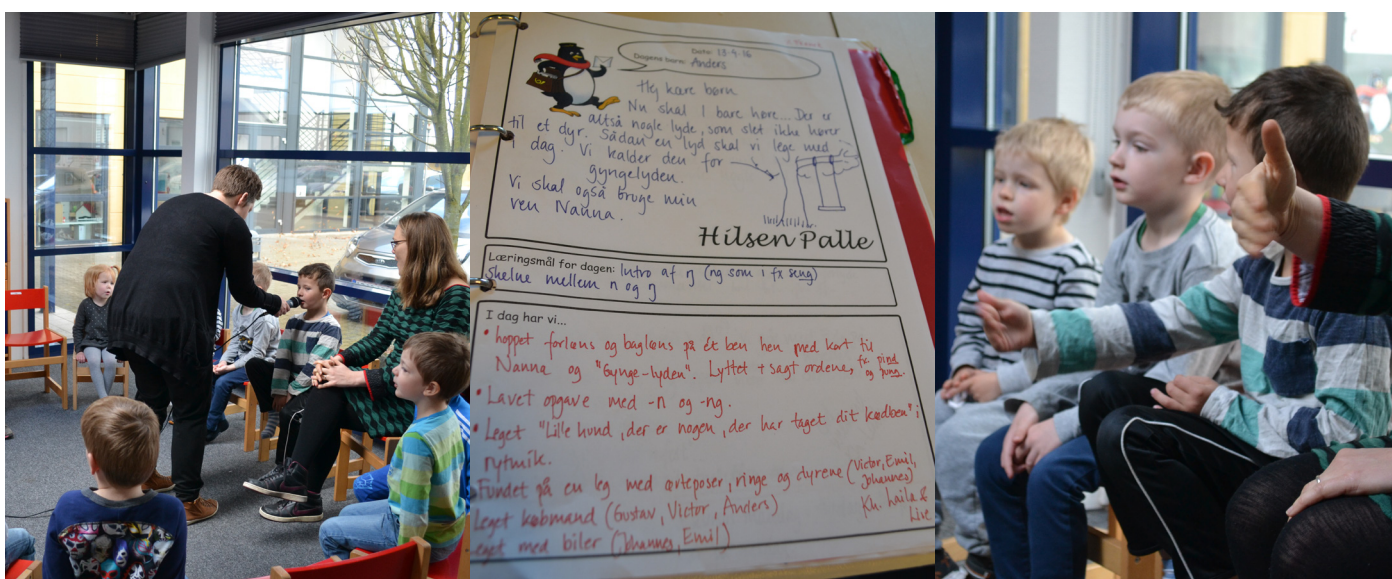
Klokken 8 hver morgen møder en lille gruppe børn op i Sproghuset på Vævervej 10 i Viborg. De er henvist fra forskellige børnehaver i kommunen, fordi de har udtalevanskeligheder eller andre sproglige vanskeligheder. I Sproghuset får de et særligt lyd-stimulerende tilbud, som kan støtte deres sproglige udvikling. Børnene falder hurtigt ind i dagens rytme, hvor de samles omkring et bord på stuen, åbner deres mapper og læser et brev fra Palle Post sammen med en voksen. Den voksne er

Birgitte, logopæduddannet og konsulent på stuen. Palle har skrevet et brev om, hvad børnene skal gøre i dag, og hvilke lyde de skal lege med. Og så taler de om lyden og placerer den i munden og går til rytmik, hvor de synger og bevæger sig og prøver forskellige lyde af. Børnene skal synge i mikrofoner, de skal tromme på spande og finde rytmen og de skal danse med hinanden, mens de siger lyde.

Tilbage på stuen har Birgitte gemt forskellige ting i en pose. Børnene skal mærke på tingen i posen uden at se den. De skal gætte, hvad det er for en ting og tage den op af posen. Når de har talt om, hvad tingen er og dermed udviklet ordforråd, skal de hjælpes ad med at placere tingen på Hit med lyden-tæppet. Er det en "drage", skal de finde forlyden /d/ og placere dragen på "Dalle Dinos" felt på tæppet. Kan de ikke genkende grafemet d – så kan de fleste børn til gengæld nemt finde ud af, at d-lyden i drage er den samme som d-lyden i Dalle Dino (som er det dyr, børnene kender).

Hvis børnene har svært ved det, kobles håndfonemet på, og ved fælles hjælp knyttes tingenes forlyde til bogstaverne på tæppet.

Det hele foregår som en leg, og alle er med. Børnene har det sjovt, og de trives med den særlige opmærksomhed, der er i en lille gruppe med 6 børn og en voksen. Efter frokost kommer en taxi og henter børnene og kører dem tilbage til de dagtilbud, de går i. Det er kun om formiddagen, de er i Sproghuset. Om eftermiddagen leger de med deres venner, som de plejer.

Udtale, brev og håndfonemer

Fagprofessionel evaluering – et internt møde

De fire scenarier oven for repræsenterer pædagogiske situationer, hvor Hit med lyden er i spil. Nationalt Videncenter for Læsning deltog som observatør i disse situationer.

Derudover deltog vi også i et møde, hvor vores rolle blev mere aktiv. Der var sat et internt erfaringsopsamlingsmøde med centrale fagprofessionelle fra et børnehus og en skole i Viborg Kommune op. Ved dette møde skulle vi sammen drøfte, hvordan arbejdet med Hit med lyden kunne flytte fra 0-6-årsområdet og videre ind i skolen. Ved mødet deltog en skoleleder, en læsevejleder, en børnehaveklasselærer, en leder af et dagtilbud, en pædagog, en konsulent fra Sproghuset i Viborg samt kommunens læsekonsulent.

Diskussionerne kredsede om det, der er på dagsordenen i hele Danmark for tiden, nemlig om og hvordan pædagogerne i børnehaverne skal arbejde med tidlig literacy og sprogstimulerende tiltag. Det er en diskussion, som fokuserer på, hvorvidt børn blot skal lege i børnehaverne, eller om de også skal motiveres til at lære. Hvis de også skal lære noget, mens de leger, hvordan skal sådanne aktiviteter så foregå? Helt konkret talte vi om, at hvis børnene har lært en masse om lyde i børnehaven, hvordan griber børnehaveklasselæreren så det fortsatte arbejde an, og hvordan arbejdes der videre med børnenes sproglige udvikling? Hvordan kan lærere og læsevejleder støtte processen, så overgangen fra dagtilbud til børnehaveklasse og ind i 1. klasse opleves sammenhængende og udviklende for børnene?

Det blev en samtale om overgangsproblematikker og progression i den sproglige udvikling. Og det blev også en samtale om de forskellige rammer og vilkår, der er i børnehaver og skoler. Børnene kommer fra dagtilbud, hvor de kan arbejde med læringsaktiviteter i små grupper og med en pædagog. De kan skabe et rum i en times tid, hvor de har det sjovt med lyde og bogstaver, og derefter fortsætter legene på legepladsen og på stuerne. I skolen skal eleverne fungere i en klasse med en lærer, og der er oftest 25 elever i klassen. De har forskellige behov og befinder sig på forskellige faglige niveauer, og derfor kræves der i disse rum noget andet, end hvad der kræves i en børnehave.

Det diskuteres, hvad man kan gøre for, at børnehaveklassen kan gribe den bold, som dagtilbuddet spiller over til dem. Og hvordan kan læreren i 1. klasse si-

den hen gribe den bold, som børnehaveklasselæreren spiller til dem? Hvordan kan pædagoger, børnehaveklasselærere og lærere samarbejde om tidlig sproglig indsats? Hvad bidrager materialet Hit med lyden med i den sammenhæng, og hvad bidrager materialet ikke med?

Alle forholdt sig til, at der skal et øget samarbejde til, hvis overgange mellem dagtilbud og skole skal styrkes, men hvilken form, et sådan samarbejde skal tage, står åbent. Man kan arbejde med sammenlagte lektioner. Man kan arbejde med sprogvisitter og observation i hinandens praksisser. Man kan arbejde med møder og faglige diskussioner om at udvikle det sproglige arbejde. Der er mange veje – og det kræver politisk beslutningskraft. Så langt nåede samtalen mellem dagtilbud, børnehaveklasse og skole.

Kritisk analyse af den pædagogiske indsats på sprogområdet i dagtilbud i Viborg

Feltobservationer, interview, evalueringssamtale og lærebogssystemet Hit med lyden giver samlet set et billede af den indføring i sproget, som børn fra 0-6-årsalderen møder i de institutioner i Viborg Kommune, som bruger systemet. Hit med lyden-pædagogikken har tydelige karakteristika, og samtidig bliver det også klart, hvad systemet ikke bidrager med. Derfor vil den

kritiske analyse fokusere på, hvad vi ser, når vi ser Hit med lyden i brug, og hvad vi ikke ser. Vi skitserer derfor de fund og opmærksomhedspunkter, Hit med lyden bidrager til, og vi peger samtidig på, hvad vi kan kalde "fraværspunkter" – altså en praksis, som ikke ses tydeligt udfoldet med systemet.

Fund og opmærksomhedspunkter

- **Fonologisk opmærksomhed**

Hit med lyden bygger på pædagogiske principper, som handler om at vække børnenes nysgerrighed gennem leg, dialog og refleksion. Der er et stærkt fokus på lyd og fonologisk opmærksomhed, og i alle materialer er der anvisninger til at arbejde med bogstavernes lyde og bogstavernes udtale i forlyd. Forskning har dokumenteret, at tidligt erhvervede færdigheder i fonologisk opmærksomhed, alfabet-

kendskab, hurtig automatisk benævnelse af bogstaver og tal, evne til hurtigt at benævne farver og objekter, et udviklet ordforråd, skrivekompetence (fx at kunne skrive eget navn), kommunikative kompetencer og fonologisk hukommelse (forstået som evnen til at huske mundtligt overleveret information) forudsiger senere god udvikling af læse, stave- og skrivefærdigheder (The Early Literacy Panel, 2008).

- **Rytmer og gentagelser**
Hit med lyden er bygget op omkring rytme og gentagelser. Børnenes tilegnelse af bogstaver og lyde sker gennem en langsom ind-kulturering, hvor de hver gang møder de samme lege med sprog og lyd. Genkendelighed, tryghed og gentagelser etableres gennem legedyr og håndfonemer, således at der er rutiner, ritualer, rytmer og gentagelser knyttet til hver aktivitet med lyden.
  - **Krop og materialitet**
Til alle lege med lydene knyttes håndfonemer for at give børnene en kropslig oplevelse af de enkelte sproglyde og derved skabe grundlag for, at børnene lettere kan huske, hvordan lyden frembringes. Derudover synges og danses meget, og mange forskellige fysiske materialiteter spiller en væsentlig rolle, hvilket blandt andet kommer til udtryk i brugen af ordkort, grafem-alfabet og tøjdyr. Af andre fysiske genstande kan nævnes forbrugsgenstande, håndværk, design, teknologi, krop og rum. Der er dermed fokus på tilegnelsen af sproglige kompetencer og færdigheder i en materiel, sansemæssig og taktil kontekst.
  - **Musik, rim, sange og lege**
Hit med lyden bygger sammen med Hit med Musikken på neuropsykologisk viden om musikens betydning for hjernens aktivitet (Hit med Musikken, 2016). Musik og sang udvikler hjernen og stimulerer til kropslig sansehandling, udvikling af sprog og kommunikation. Med musik, rim, sang og leg sker en multimodal forarbejdning i hjernen, som giver børn mulighed for at genkalde sig lyde og sekvenser. Derfor har man til systemet komponeret musikstykker og digtede sange, der stimulerer til musisk aktivitet målrettet såvel de helt små børn som de lidt ældre børn.
  - **Anerkendende pædagogisk tilgang**
Sprogkonsulenter og pædagoger, der arbejder med Hit med Lyden arbejder alle ud fra en anerkendende pædagogik, hvor de eksempelvis ikke påpeger eller irettesætter barnets udtalevanskeligheder direkte, men husker barnet på de korte og lange lyde og guider børnene til at lytte sig frem til lydene. Pædagogisk understøtter tilgangen et princip om at tale med barnet frem for at tale til barnet, og dette stemmer overens med Hit med Lydens fokus på samtale, dialog og refleksion for at vække børnenes nysgerrighed med alfabet og lyde. En anerkendende, dialogisk tilgang til (sprog-)
- arbejdet med børn er dokumenteret som havende positiv effekt på børns senere skolegang og læring. Særligt vigtigt er det, at samtaler mellem voksne og børn skaber rum for barnets eksperimenter med sprog og forståelse (The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project: Findings from Pre-school to end of Key Stage 1, 2004).
- **Sekventiel og til dels abstrakt tilgang**
Mange lyd-lege og mange aktiviteter foregår ude af specifikke kontekster. Børnene trækker en genstand op af en pose og skal finde genstandens lyd og genstandens bogstav. Man taler om, hvad genstanden hedder og bruges til, og så går man videre til den næste genstand. Der er ikke en menings- eller indholdsmæssig sammenhæng mellem de genstande, man taler om.
  - **Specialpædagogisk indsats**
Med Hit med lyden og de aktiviteter, der pædagogisk arbejdes med, lægges der op til en stærk specialpædagogisk indsats med henblik på børn med udtalevanskeligheder eller vanskeligheder med fonologisk opmærksomhed. Materialet er udviklet med udgangspunkt i børn med fonologiske vanskeligheder og dysfasi-børn med brede sproglige vanskeligheder i forhold til ordforråd, sætningsopbygning osv. Den specialpædagogiske indsats er siden hen blevet til en bred sproglig indsats til glæde for alle børn. Derfor har materialet udviklet sig ind i det specialpædagogiske felt, samtidig med at det er tilpasset almenområdet.
  - **Tidlig start**
I bogmaterialer, sang og musikstykker såvel som den praksis, vi har set i dagplejernes arbejde med Hit med lyden, er der en tydelig og stærk opmærksomhed på, at arbejdet med sprog og lyd skal ske tidligt i børns liv. Derfor introduceres materialet til de helt små børn, og vi ser, at børnene udvikler sig motorisk og sprogligt allerede i en alder af 8-9 måneder. De genkender dyrene og er optagede af de sange, der knytter sig til dyrenes lyde. Materialet tilbyder derfor aktiviteter og pædagogiske råd til både dagplejere og vuggestuepædagoger, der vil gøre en tidlig sproglig indsats.
  - **Progression og overgange**
De professionelle, vi har talt med, giver udtryk for, at der er lagt op til en sproglig progression i arbejdet med Hit med lyden. Dagplejere og vuggestuepædagoger introducerer lyde, dyr, tæpper og

sange til børn i alderen 9 måneder til 2½ år. De viderebringer erfaringer med børnenes sprog til de pædagoger, der skal overtage børnene i dagtilbud, og hvis man har valgt at arbejde med Hit med lyden i det givne dagtilbud - ja, så er både dyr og

sange genkendelige for børnene, og pædagogerne kan arbejde videre med den sproglige udvikling. Således er der visse steder skabt en god progression og overgang i børnenes 0-6-årige institutionsliv - med fokus på sprog og fonologi.

Fraværspunkter

Det, vi ikke så tydeligt ser i materialet og i de pædagogiske tilgange, er indirekte omtalt under "opmærksomhedspunkter", fordi et fokus på et aspekt af sprogudviklende aktiviteter typisk betyder et mindre fokus på et andet. Her følger en eksplicit påpejning af disse områder. Vi skal bemærke, at fraværspunkterne kan være et helt bevidst fravalg fra sprogkonsulenterne og forfatterne bag Hit med lydens side. Og fraværspunkterne kan også fremkomme ud fra det forhold, at vores datamateriale er begrænset, og vi kun har observeret få pædagogiske situationer, hvor Hit med lyden er i brug.

- **Literacysyn**

Der ligger ikke et tidligt literacy-syn indarbejdet i Hit med lyden og den pædagogik, der arbejdes med. Det betyder, at man tænker i lyd, før man tænker i meningssammenhænge. Med et literacysyn vil man tage udgangspunkt i barnets måder at kommunikere på og støtte den sproglige udvikling den vej. Vi ved i dag, at læsning og skrivning er gensidigt supplerende måder at udvikle sprog på. Og med et literacy-syn vil man først og fremmest forholde sig til sprog som kommunikation og sprog i funktion. Derfor vil al leg og læring med sprog være forbundet med såvel en skriftlig som en mundtlig dimension.

I Hit med lyden er der et stærkt fokus på lyd, fonologi og auditiv opmærksomhed. Antagelsen i systemet er, at man skal lære lydene, inden man lærer at lege-skrive, skrible, lave kruseduller og tegne, og derfor ser vi hverken i materialet eller i den pædagogik, der følger med materialet, at børnene skriver sig til sproglig opmærksomhed. I 0-6 års-området vil børns skrivning typisk udvikle sig fra forskellige former for ikke-genkendelig tegnproduktion eller legeskrivning, via begyndende systematisering af tegn mod det, der ofte kaldes fonologisk skrivning eller "børnestavning" - som udtryk for, at børn tidligt ved, at skrift kan betyde

noget, at man kan gøre noget med skrifttegn.

Men børnene nyder at lege med lyde og bogstaver, og det er vanskeligt med de få feltobservationer, vi har gjort, at vide, hvordan børnene anvender den opmærksomhed, de har fået på sprog, når de leger mere frie lege. Alle observationer fra vores side er knyttet til seancer, hvor børnene er blevet "undervist" eller guidet af en pædagog. Både i legestuen med dagplejerne, i den specialpædagogiske undervisning i Sproghuset og i dagtilbuddet.

- **Fortælling og litterær dannelse**

Palle Post kommer med et brev som pædagogerne selv har skrevet til børnegruppen, hvori der står, hvilke lyde børnene skal arbejde med i dag. Kufferten åbnes, og mange forskellige dyr og lyde vælter ud. Det er en grundfortælling i Hit med lyden. Men derefter stopper de narrative sammenhænge. I Hit med Palle - en billedbog med tegninger og bogstaver - er det eksempelvis bogstavet D, der bestemmer, hvad der er på tegningerne, og de anvisninger, der står på siderne, lyder: "Kan du finde noget på tegningen, der rimer på dyng?" og "Kan du finde en ting, der begynder med Gumle Geds lyd?" Igen er der fokus på lyd. Der er ikke lagt op til, at børnene skal få en litterær oplevelse eller indleve sig i fiktive universer. Det samme gør sig for så vidt gældende for den måde, man anbefaler at arbejde med dialogisk læsning på. Her er der fokus på ordforråd, og i kufferten er der lagt mange genstande ind, som kan give børnene en konkret oplevelse af, hvordan lyde og genstande er kobled. Fokus flytter sig fra historie til lyd og bogstavindlæring. Om der arbejdes med litterære fortællinger og litterær oplevelse vil afhænge af, hvordan pædagogen vælger at gennemføre dialogisk læsning. Øvelserne lægger mere op til at lære ord og lyde at kende, end de lægger op til indlevelse og identifikation med litterære figurer og fiktion.

- **Ordforråd**

Det er vanskeligt at afgøre, om materialet reelt udvikler børnenes ordforråd. Der er god mulighed for det, idet børnene møder mange forskellige begreber: synonyme, antonymer, homonymer, og at de udtaler rigtig mange forskellige ord. Oftest foregår denne indlæring i en abstrakt sammenhæng, hvor det enkelte ord ikke er knyttet til en funktionel betydning, men til en lyd. De lærer at udtale ordet, og de taler om, hvilke lyde der er i ordet, og hvordan lydene tilsammen udgør et ord. Eksempelvis taler de om en tang, mærker på en tang, taler om, hvad en tang kan bruges til, og derefter placeres tangen på bogstavet t. Om børnene herefter har tilegnet sig betydningen af ordet tang, så de selv kan anvende ordet senere hen i en betydningsmæssig sammenhæng, kan vi ikke afgøre. Men ordforråd læres primært gennem fonologisk opmærksomhed, mere end ordene indgår i en funktionel betydningsammenhæng.

- **Fri leg – styret undervisning**

Det er materialet, der er styrende for den pædagogiske aktivitet, man arbejder med i både legestue, i de specialpædagogiske seancer og i dagtilbud. Derfor minder de situationer, vi har observeret om en form for undervisning i en skole. Børnene lærer lyde og bogstaver. De lærer at koncentrere sig, fokusere og være vedholdende. De lærer at samarbejde og udtrykke sig individuelt. De opnår sociale kompetencer ved at tage sig af hinanden, vente på hinanden, lytte til hinanden, og de socialiseres ind i en kultur, hvor de bliver nysgerrige på lyd og sprog. Alle de børn, vi har set, var optagede af dyrene, lydene og sangene. Der var ingen børn, der ikke ønskede at deltage i de pædagogiske aktiviteter. Så hvis vi skal formulere dette som et fraværspunkt, kan vi kun gøre det ved at skrive, at vi ikke har set fri leg i forbindelse med Hit med lyden – men vi har set, at der foregår fri leg, både før og efter den pædagogiske aktivitet. Så Hit med lyden lægger ikke op til fri leg, og materialet lægger heller ikke op til at tage udgangspunkt i det enkelte barn. Det er materialet, der er styrende. Men hensigten med Hit med lyden er heller ikke, at man skal arbejde med materialet dagen lang. Det er en sproglig aktivitet, der flytter ind i hverdagen i et afgrænset tidsrum, og som tilbyder børnene at lære lyde og bogstaver at kende.

- **Progression og overgang**

Det samlede materiale lægger op til en god progression i den sproglige udvikling for børn i 0–6-årsalderen. I den praktiske virkelighed afhænger denne progressionstænkning af, om de voksne, der er ansvarlige for børnene i forløbet fra 0–6 år og videre frem, følger op på arbejdet med Hit med lyden. Vi hørte gennem både interview og ved evalueringsmødet, hvor dagtilbud og skole mødtes, at der er vanskeligheder med dette.

Nogle steder er der en god progression og overgang, når de helt små børn går fra vuggestue ind i dagtilbud og videre ind i skolen. Andre steder er der ikke den sammenhæng, da man ikke arbejder med systemet eller ikke bygger videre på det, børnene har lært gennem Hit med lyden. Således kan det opleves som et tab af færdigheder og kompetencer, hvis børnehaveklassen ikke bygger videre på, at børnene fra dagtilbud kan alle lydene, kan alle bogstaverne og har forstået, hvordan bogstaver kan sættes sammen til ord. Forældrene rejser også denne kritik. Det opleves som et fravær af ansvar, at der ikke er et stærkere samarbejde mellem pædagoger, børnehaveklasselærere og lærere om, hvordan man stimulerer børns sproglige opmærksomhed.

Lære med lyd, rytme og håndfonemer

Diskussion og anbefalinger

Med udgangspunkt i analysen af, hvad vi ser, og hvad vi ikke ser i arbejdet med Hit med lyden, ligger det lige for at rejse en række anbefalinger. Disse anbefalinger bør læses med det forbehold, at vores datamateriale er begrænset.

Diskussioner og anbefalinger falder i to kategorier:

- A. Forslag til faglig udvikling af materialet Hit med lyden
- B. Forslag til organisatoriske tiltag mellem tværprofessionelle grupper om sprogarbejde med børn fra 0–18 år i Viborg Kommune

A. Forslag til faglig udvikling af materialet Hit med lyden

Udvikl på materialet, så det også tager udgangspunkt i barnet

Udvid det materiale, der i dag er udviklet til Hit med Lyden med forslag til igangsættende pædagogiske øvelser, hvor man tager udgangspunkt i de fortællinger og det sproglige indhold, børnene bringer med. Lad børnenes egne fortællinger få mere plads.

Indfør børneskrivning i materialet

Sprog læres gennem såvel receptive som produktive processer. Derfor skal legelæsning, auditive oplevelser og fonologisk opmærksomhed ikke trænes isoleret fra legeskrivning og kommunikative processer. Lad børnene skrive, skrible og kommunikere med det skriftsprog, de har. Dette giver dem oplevelsen af, at deres skriftsprog har funktion og at de kan kommunikere med det.

Fokuser på de litterære kvaliteter i bøgerne

Giv børnene en fortælling med hjem. Tag dem med på biblioteket og lad dem vælge bøger, de selv kan lide. Lad dem læse tegninger og billeder og lad dem forstå, at sproget skal læres, fordi der er spændende universer, man kan opleve, når man læser sig til et indhold. Børnebøger har en rigdom af identifikations-

muligheder for børn. Sørg derfor for, at disse kilder ikke reduceres til kun at lære lyde at kende, men også bliver en kilde til nysgerrighed, læring, identitetsudvikling og dannelse.

Helt konkret vil vi foreslå at gøre en samlet fortælling ud af Palle Post og de mange dyr. De bor i lydhuset og på både vokaltæppet og alfabetæppet, men hvad oplever de dér? Hvordan lever de, og hvilke oplevelser har de med sig. Lad evt. en børnebogsforfatter digte med sammen med børnene. Sæt fortællingen - og sprogets indhold - i fokus.

Udvikl en legebaseret tilgang

Udvikl på materialet, så det får en stærkere legebaseret tilgang. Leg og sprog hænger sammen, og med forskellige pædagogiske tiltag kunne man lægge op til, at børnene selv tager fortællingerne, dyrene, sangene, musikken og alle lydene med ind i de lege, de har med hinanden. Det kræver, at der er tilgængelighed for børnene til de mange genstande og artefakter, man kan låne i Legeteket. Det skal ikke altid være de voksne, der styrer Hit med lyden – men børnene selv, der får mulighed for at lege med lydene.

B. Forslag til organisatoriske tiltag mellem tværprofessionelle grupper

Udvikl en samarbejdskultur mellem de voksne omkring børnene

Hit med lyden har mange år på bagen i Viborg Kommune. Man har prioriteret at understøtte Sproghuset på Vævervej 10, og man har et helt unikt Legetek, hvor fagprofessionelle kan låne materialer, der støtter en lærerig legekultur i dagtilbud og et lærerigt miljø i skolen. Organisatorisk og strukturelt vil det derfor være oplagt at tage diskussionen i Viborg Kommune om, hvordan man vil understøtte det sproglige arbejde fra 0–18 år gennem de erfaringer, man allerede har gjort sig.

- Hvordan skal dagplejere, vuggestuepædagoger, pædagoger i dagtilbud, børnehaveklasselærere og lærere vidende og samarbejde om gode overgange?
- Hvordan sikres en god progression for børnene?
- Hvilken rolle skal forældrene have i den sammenhæng?
- Hvordan undgår man, at der sker faglige tab, når børnene går fra en institution til en anden? Når børn går fra dagtilbud til skole?
- Hvordan sikres et stærkt samarbejde mellem de fagligt ansvarlige voksne, der er omkring børnene?
- Hvilke roller har dagplejekonsulenter, sprogvejledere i dagtilbud, læsevejledere i skoler og læsekonsulenter i den sammenhæng?
- Hvordan kan vejledning og konsultantsamarbejde blive en samlet ressource for både dagplejere, pædagoger og lærere?

Disse mange spørgsmål kalder på dialog mellem de tværprofessionelle grupper i Viborg Kommune.

Helt konkret kunne det være en ide, at man bygger et stærkere samarbejde op især i forhold til overgange fra:

- Dagpleje/vuggestue til børnehave
- Børnehave til børnehaveklasse
- Børnehaveklasse til skole

Sådanne samarbejder fungerer altid bedst, hvis man indgår i et fælles projekt, hvor alle skal "flytte sig lidt". Derfor anbefaler vi, at skolen ikke blot overtager dagtilbudsmaterialet Hit med lyden, men i stedet indgår i et tværfagligt projekt, hvor pædagoger, børnehaveklasselærere og lærer i 1. og 2. klasse samarbejder om tidlig literacy. Skolens børnehaveklasselærer, lærere og læsevejleder kunne eksempelvis være med til at udvikle Hit med lyden fremover.

Der findes i Danmark mange eksempler på, hvordan sådanne samarbejder kan udvikle sig og fungere. Man kan initiere samarbejdet gennem:

- Aktionslæringsforløb
- Sprogvisitter
- Besøgsordninger
- Job swap-ordninger
- Lektionsstudier
- Laboratorier
- ... og helt sikkert også andre metoder.

Alle disse forslag til tiltag baserer sig på, at udvikling og læring bør være tæt knyttet til hverdagens professionelle praksis. Det sikrer erfaringsmæssigt bedst forankring. Hovedpointen og hovedformålet skulle være at få alle professionelle voksne, der er ansvarlige for børns pædagogiske og faglige udvikling fra 0–18 år, til at udvikle en fælles indsigt og pædagogisk tilgang til barnets sproglige vej fra lille til stor.

Vi leger med lyd og ordforråd